

Nieuwe wet biedt rechtsbescherming

‘KLOKKENLUIDERS ZIJN ONZE MORELE HELDEN’

“Klokkenluiders moeten acuut in de adelstand worden verheven”, zegt filosoof Joep Dohmen. Het verbaast hem “dat we eerbewijzen kennen in de sport en in de kunst, maar niet in de moraal”. Voor kinder cardioloog en klokkenluider Erik Jan Meijboom, gaat dat wat ver. “Bovendien, wie zou dat vast moeten stellen?” De Eerste Kamer stemt dit najaar over het Huis voor Klokkenluiders, een onafhankelijk instituut dat melders van misstanden rechtsbescherming biedt en dat misstanden gaat onderzoeken. Een gesprek over moed, vrijmoedig spreken en morele dilemma's van klokkenluiders.

Tekst: Heleen Hörmann & Judith Smits
Beeld: John Back

Zeven jaar is de Tweede Kamer ermee bezig geweest: een wetsvoorstel om het Huis voor Klokkenluiders mogelijk te maken. Eenmaal aangenomen in de Eerste Kamer, kan de eerste klokkenluider zich in januari 2016 melden bij het Huis. Voor Erik Jan Meijboom komt het Huis te laat, maar hij is blij dat het er komt. Ook Joep Dohmen is positief: “Er moet een cultuur komen van vrijmoedig spreken”, vindt hij. En juist daarin excelleren klokkenluiders.

Prompt ontslag

Een klokkenluider is iemand die op zijn werk een misstand signaleert en daar melding van maakt. Soms is de organisatie daar gevoelig voor en wordt de misstand aangepakt. Vaker gaat men er voluit tegenin. Dat ondervond Meijboom, in de jaren negentig werkzaam in het Wilhelmina Kinderziekenhuis in Utrecht, toen onder een nieuwe hartchirurg de kindersterfte schrikbarend steeg. Hij kaartte het intern aan, maar de Raad van Bestuur van het ziekenhuis zette zich schrap. Meijboom spitte met collega's een rapport van de betreffende hartchirurg door. “In dat

rapport verdoezelde hij het probleem. En erger nog. Er werden patiëntjes genoemd die met succes geopereerd zouden zijn, op wiens begrafenis ik zelf geweest was.” Meijboom besloot zijn zorgen, gestaafd door cijfers, op papier te zetten, aan de Raad van Bestuur van het ziekenhuis. Alleen hijzelf ondertekende die brief. Achteraf is hij daar blij mee, want zelfs collega's die hem enkel ‘passief steunden’ kregen het later flink te verduren. Hij noemt dat een soort *collateral damage*. “Daar moet je als klokkenluider echt rekening mee houden.” Dat deed Meijboom, welbewust, maar dat maakte het er niet makkelijker op: “Op zo'n moment sta je er helemaal alleen voor.” De volgende ochtend al kreeg hij zijn ontslag aangezegd. De tegenstand van de kant van de Raad van Bestuur verraste Meijboom. “Ik ben

Klokkenluider Erik Jan Meijboom: ‘Nee, ik was niet moedig, maar angstig’

verbaasd gebleven, tot en met het kort geding.” Zijn advocaat was bedacht op een tegenzet van de kant van het ziekenhuis. “Hij dacht: ze hebben iets anders. Hij noemde dat ‘het verhaal van de verkrachte verpleegster.’” Maar niets daarvan, en Meijboom werd in het gelijk gesteld. Het enige wat de rechter hem nog vroeg, was waarom hij niet eerder aan de bel had getrokken.

De arts vindt het jammer dat het wetsvoorstel dat het Huis voor Klokkenluiders regelt niet meer zo sterk is als aanvankelijk door initiatiefnemers Van Raak c.s. was bedoeld, “maar we gaan in ieder geval met kleine stapjes vooruit”. Klokkenluiderszaken hebben doorgaans een lange, slepende geschiedenis, waarin de verhoudingen op scherp zijn gezet. “Het Huis gaat een zaak even op neutraal zetten en uitzoeken. Ook komt er hulp in de vorm van rechtsbescherming; een klokkenluider mag niet worden ontslagen als gevolg van een melding.”

Confrontatie vermijden

Moedig voelde hij zich niet, toen hij aan de bel trok, ook later niet. Meijboom: “Nee, ik was niet moedig, maar angstig. Je weet →

Erik Jan Meijboom: "Als klokkenluider sta je er helemaal alleen voor."

Joep Dohmen: "Je moet oersterk zijn om dit gevecht te overleven."

niet hoe het verder gaat. Dat heeft me heel wat slapeloze nachten gekost." Meijboom zegt dat hij geen keuze had. "Er gingen kinderen dood...!" En toch, hij vertelt dat collega's van hem een andere baan zochten, of "onder het tapijt kropen". Waarom hij dat niet deed: "Binnen de afdeling waar ik werkte, was ik op een gegeven moment degene met de meeste senioriteit. Mijn baas was inmiddels met vervroegd pensioen gegaan. Die wilde de confrontatie vermijden."

De vader van Erik Jan Meijboom was ook

arts-specialist. "Hij was een door en door eerlijke man. Dat had hij om zo te zeggen uit de oorlog overgehouden – hij had in een kamp gezeten. Hij vond dat je geen geheimen moest hebben. "Als de vijand dat wil, krijgt die dat geheim toch wel uit je, zei hij."

Meijboom komt uit een doopsgezind gezin, maar heeft niet het gevoel dat hem dat heeft gesterkt in zijn standvastigheid. Wel denkt hij "dat je het achteraf in een kader kunt plaatsen van: aan wie leggen we eigenlijk verantwoording af?"

Het wordt klokkenluiders vaak verweten dat ze niet loyaal zijn aan hun organisatie. De vraag is: aan wie of wat ben je loyaal? Hij herkent dit: "Binnen het ziekenhuis leefde een heel sterk loyaliteitsgevoel aan elkaar. Collega's binnen het ziekenhuis, ook op afdelingen die niets met hartchirurgie te maken hadden, hebben mij ontzettend kwalijk genomen, dat ik 'hun mooie ziekenhuis' te grabbel had gegooid."

Als verrader gezien

Joep Dohmen is filosoof en oud-hoogleraar ethiek aan de Universiteit voor Humanistiek. Hij vindt klokkenluiden een voorbeeld bij uitstek van moed, of beter gezegd: van vrijmoedig spreken, een begrip dat hij ontleent aan de Franse filosoof Michel Foucault: "Je ziet dat iets niet deugt en dat het de verkeerde kant op gaat. Je weet dat het riskant is om dat aan te kaarten want je loopt grote risico's. In alle concrete gevallen van klokkenluiders die ik ken, waren de gevolgen verschrikkelijk. Je wordt als klokkenluider geïsoleerd, verdacht gemaakt en als het even kan ontslagen." De situatie waarin een klokkenluider zit, is vaak tragisch. "Als ze niks doen, worden ze *partner in crime*. En als ze er

Moed tot waarheid

In zijn boek *De moed tot waarheid* (Boom, 356 blz., € 31,50), een bundeling van zijn colleges, introduceert de Franse filosoof Michel Foucault (1926-1984) het begrip vrijmoedig spreken (Grieks: *parrhêsia*). Dit staat niet gelijk aan zomaar en zonder meer alles zeggen of het nu waar is of niet, zoals 'een onverbeterlijke kletsmaajoor' dat doet of een retoricus. Nee, een vrijmoedig spreker onthult een waarheid waar hij persoonlijk voor instaat en waarmee hij zichzelf kwetsbaar maakt. Foucault: "Wil sprake zijn van *parrhêsia*, dan moet men in het spreken van de waarheid het risico aangaan (...) en onder ogen zien dat men de ander kwetst, ergert, boos maakt en bij hem gedragingen uitlokt die tot het meest extreme geweld kunnen gaan. Het is dus de waarheid met het risico van geweld." De filosoof noemt als ultieme voorbeeld Socrates, die zijn 'waarheidsspreken' met het drinken van de gifbeker moest bekopen.

wel werk van maken, kost het hen de kop.” Zelfs als een klokkenluider uiteindelijk volkomen gelijk blijkt te hebben wordt hij nog altijd een beetje als een verrader gezien. Dohmen: “Het lijkt erop dat als mensen met het kwaad – in welke vorm dan ook – in aanraking zijn gekomen, iets daarvan aan hen blijft kleven. Zoiets is volkomen irrationeel, maar blijkbaar werkt het zo.”

Meijboom kan daar over meespreken: “Tot jaren later loop je aan tegen het feit dat mensen en bestuurders je wantrouwen, en je bijvoorbeeld niet op bepaalde posten wordt benoemd. Soms wordt dat recht in je gezicht gezegd, maar vaker nog heb je het gevoel dat het achter je rug om gebeurt.”

Dohmen: “Je moet een oersterke klokkenluider zijn met een enorm netwerk om je heen om dit gevecht te overleven.” Met alleen moed redt je het niet: “Deugden hangen onderling samen, dus als je bijvoorbeeld geen geduld hebt of niet prudent bent, zou ik de klok niet gaan luiden. Bovendien: deugden hangen nauw samen met waarden. Je moet wel weten waarvoor je je moed in zet. Soms kan het raadzam zijn om je snor te drukken, omdat de waarde van zelfbehoud, en die van je gezin, groter is dan de wereld die er te winnen valt.”

Juiste midden

Die beoordeling kan heel lastig zijn, erkent Erik Jan Meijboom: “Kijk, in mijn ziekenhuis zijn kinderen gestorven, en jij en ik, wij zouden daar allebei over aan de bel hebben getrokken, daar twijfel ik niet over. Er zijn echter andere situaties waar je niet over te spreken bent, maar je je afvraagt of het verstandig is om mensen hiermee in de wielen te rijden. Dat is het lastige van vrijmoedig spreken, dat je steeds een weging daarin moet maken, en dat doe je voortdurend. Dus vrijmoedig spreken, daar moet je zuinig op zijn, en bewaren voor de momenten dat het echt moet. Dat heeft misschien ook te maken met het doel dat je nastreeft. Of met jezelf.”

Je kunt jezelf trainen in die weging, meent Joep Dohmen. Hij verwijst naar de deugdethiek van Aristoteles, waarin deugdzaam zijn altijd een zoeken is naar het juiste midden, een ‘midden’ dat nooit

Huis voor Klokkenluiders

Nederland wordt het eerste land ter wereld met een onafhankelijk *Huis voor Klokkenluiders* dat melders van misstanden rechtsbescherming biedt en dat misstanden gaat onderzoeken. Dat is de kern van het wetsvoorstel dat Tweede Kamerleden van zeven partijen, onder aanvoering van Ronald van Raak (SP), hebben ingediend en dat dit najaar in de Eerste Kamer wordt behandeld. Van Raak verwacht en hoopt dat met het Huis de discussie niet meer gaat over de persoon van de melder, maar over de aangekaarte misstand. Het Huis, dat onderzoek gaat doen naar misstanden in zowel publieke als private sector, kwam er op initiatief en dankzij de kennis en ervaring van bekende en minder bekende klokkenluiders, verenigd in de Expertgroep Klokkenluiders.

gefixeerd is. Dohmen: “Als je je karakter wilt ontwikkelen moet je jezelf, mede naar het voorbeeld van anderen, en liefst van jongs af aan, oefenen in het juiste midden. In contexten waar jouw moed wordt gevraagd, kun je zwijgen of erg brutaal worden. Moed is het juiste midden vinden, en er zijn in het leven tal van situaties waarin je getest wordt om dat midden te zoeken.”

Warm huis

Dohmen ziet, net als Meijboom, de waarde van een Huis voor Klokkenluiders. Wel hoopt hij dat het Huis niet alleen op juridische aspecten inzet, maar ook aandacht heeft voor emotionele en mentale aspecten: “Het moet een respectabel, breed instituut zijn en tegelijk een warm huis met meer kamers, met een vertrouwensfiguur, een therapeut, een geestelijk verzorger et cetera.” Maar ook dan ontbreekt er nog iets. Hij vindt dat we als samenleving tekortschieten en breekt een lans voor een cultuur van vrijmoedig spreken. En in meer algemene zin: van ‘verschilligheid’. “Het is zo verschrikkelijk belangrijk om niet onverschillig te staan tegenover de publieke zaak, want dat is het water

waarin we zwemmen. Je moet dus zowel privé moedig zijn tegenover je partner, als publiekelijk tegenover je baas. Wij zijn met onze overdreven nadruk op niet-inmenging een flink deel van onze morele discipline kwijtgeraakt.”

Ook Meijboom erkent de hardnekkigheid van morele onverschilligheid, maar bespeurt een kentering: “Ik heb het gevoel dat we in een soort cultuurperiode hebben gezeten, met als grote voorbeeld meneer Rijkman Groenink van de ABN, waarin vooral moest worden gescoord. Nu zie je echter dat zelfs sommige bankiers zich afvragen of er niet een morele kant aan hun werk zit. En dat meer professionals de waarde van integriteit onderkennen.”

Dohmen heeft veel waardering voor wat Meijboom heeft gedaan, en onderstreept dat Meijboom ook veel in het werk heeft gesteld om zijn werkgever niet te beschadigen. “Dat wijst op een belangrijk aspect van klokkenluiden: het gaat er de klokkenluider juist niet om de organisatie kapot te maken, maar om die te redden.” “Klokkenluiders zijn onze helden en die moeten worden geëerd in een publiekelijk ritueel”, stelt Dohmen. “Niet alleen met bloemen en een prijs, dat zeker, maar vooral met verhalen en erkenning.” Het verbaast hem “dat we wel eerbewijzen kennen in de sport en in de kunst, maar niet in de moraal”. Voor Erik Jan Meijboom gaat dat wat ver, zoiets als een moraalprijs. “Bovendien, wie zou dat vast moeten stellen? Het zou al mooi zijn als klokkenluiders beter worden beschermd.” •

Filosoof Joep Dohmen: ‘Moed is het juiste midden vinden’